

The archival materials of amateur archaeologists active in Lithuania – in the State Archaeological Museum in Warsaw

Maria Krajewska

The Documentations Department of the State Archaeological Museum in Warsaw has in its keeping papers of Michał Eustachy Brensztejn, Maria Butrymówna, Wandalin Szukiewicz, Julian Talko-Hrynczewicz and Antoni Zaborski.

Of these the largest category are letters received by Erazm Majewski (1858–1922) in the period 1897–1910 which are now a part of Majewski's legacy (Fig. 1; Krajewska, 2008). They document exchange and cooperation of their authors with Majewski in the field of archaeology and ethnography.

Erazm Majewski (Fig. 2) was a known Warsaw in-

dustrialist and one of the leading intellectuals of Warsaw. His interests included entomology, ethnology, archaeology, economy and sociology (Landau, 1974). Majewski made a major contribution to the protection of archaeological heritage; he collected artefacts in his private Archaeological Museum; his collections included artifacts received by Majewski from Polish amateur prehistorians who were active in Lithuania. Majewski laid down scientific foundations for the development of prehistoric archaeology in Poland. In his day, he was an authority on methods of archaeological excavation and of conservation of archaeological

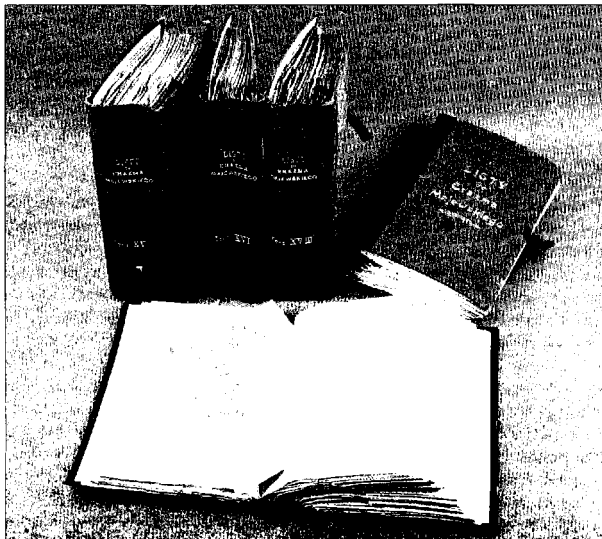

Fig. 1. Folders of Erazm Majewski's letters. Photo R. Soful.
1 pav. Erazmo Majewskio laiškų albumas. R. Soful nuotrauka

Fig. 2. Erazm Majewski (1858–1922).
Collection K. i Z. Zaborski
2 pav. Erazmas Majewskis (1858–1922).
K. ir Z. Zaborskių kolekcija

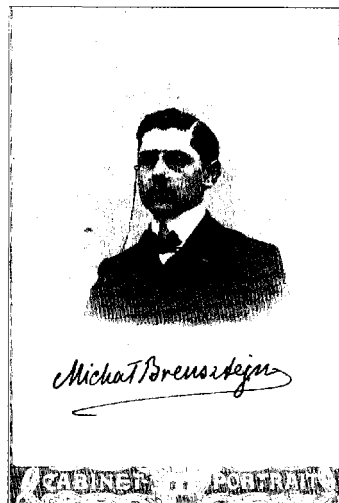

Fig. 3. Michał Eustachy Brensztejn (1874–1938).
„Lietuvos istorijos paminklai“, Vilnius, 1990, fig. IX
3 pav. Michailas Eustachy Brensztejn (1874–1938).
„Lietuvos istorijos paminklai“, Vilnius, 1990, IX pav.

objects. Many of the letters contain a request for his opinion and advice on such matters. Between 1899 and 1905 Majewski was chief editor of *Wista*, an illustrated monthly magazine devoted to tourism and folk culture (Kapełuś, 1982). In 1899, he started a new scientific magazine – *Światowit* – a yearly publication, which he continued to edit and finance until his death. *Światowit* is still in circulation and is published at present by the Institute of Archaeology of Warsaw University. In Majewski's day it was the only forum which was devoted entirely to archaeology (Kolendo, 2000). All the researchers named above published their contributions in *Wista* and in *Światowit*.

The same documentation includes also

- manuscripts of research papers and the written phonetic version of Lithuanian folk songs, submitted to Majewski by the researchers of Lithuanian prehistory for publication in Warsaw journals,
- drawings of archaeological and ethnographic specimens; maps; plans of archaeological sites, some of them never published; photographic prints of archaeological and ethnographic artifacts which were part of the collection of researchers named earlier, either made by them or ones they had commissioned.

Michał Eustachy Brensztejn (1874–1938) amateur archaeologist and ethnographer, collector, archivist historian (Fig. 3), librarian of the University Library in Wilnius, keeper of the Museum of the Wilnius Friends of Sciences Society (Nowodworski, 1938).

The discussed set of papers includes 5 letters from the year 1900, 1903 and 1904.

The first of these letters, was written in Zakopane, where Brensztejn stayed 'to repair his health', for a few weeks during the summer and enjoyed a lively social life. It is probable that he and Majewski met in person, perhaps thanks to Brensztejn's good acquaintance – Piotr Chmielowski, who was then also living in Zakopane. From the contents of this first letter it appears that Majewski and Brensztejn previously had exchanged information on archaeological matters which at that time was at the centre of their interest.

In other letters, written by Brensztejn from his family estate at Telšiai, he writes on the subject of editing work on his study of Samogitian crosses (Brensztejn, 1907) and wayside shrines. In one of the letters we find a description of the cemetery at Dunajce, present Belarus (Fig. 4). Brensztejn asked Majewski for information on artefacts and archaeological sites

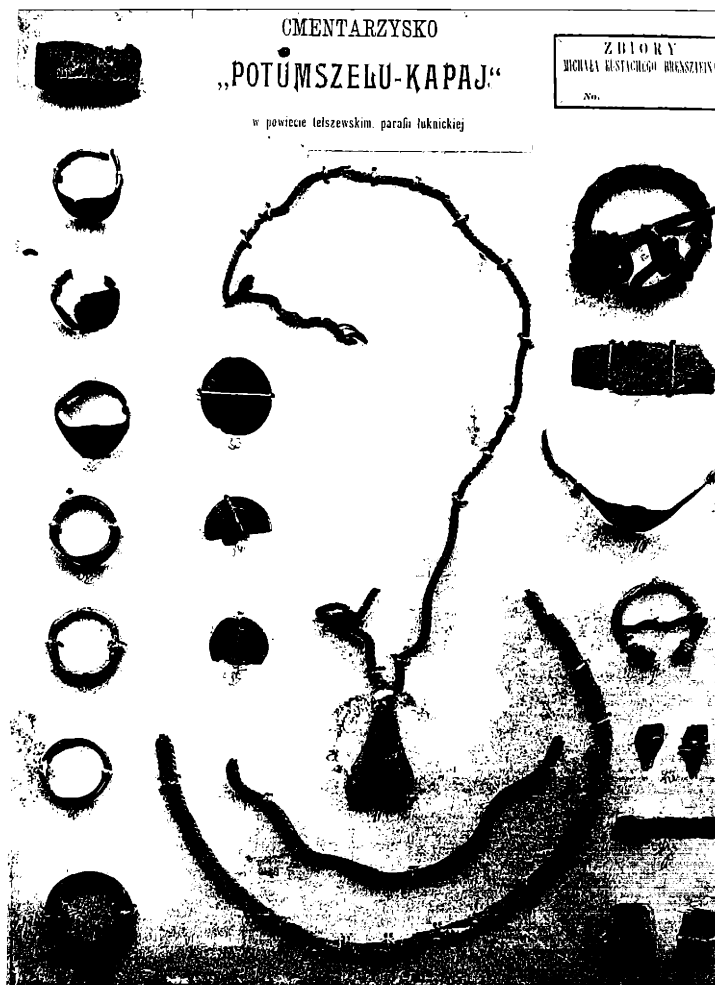

Fig. 5. Photographic print of archaeological specimens from cemetery at Patumšalai district Telšiai. PMA Archive

5 pav. Archeologinių radinių iš Patumšalių kapinyno (Telšių r.) nuotraukų atspaudas. VAM archyvas

e Kaunas, as he was at that time work-
aeological map and an 'Archaeological
his province.

tion also includes a bound manuscript of
vork from 1907 – an Archaeological In-
vince of Kaunas, containing 192 bound
s Brenzstejn added 11 further unbound

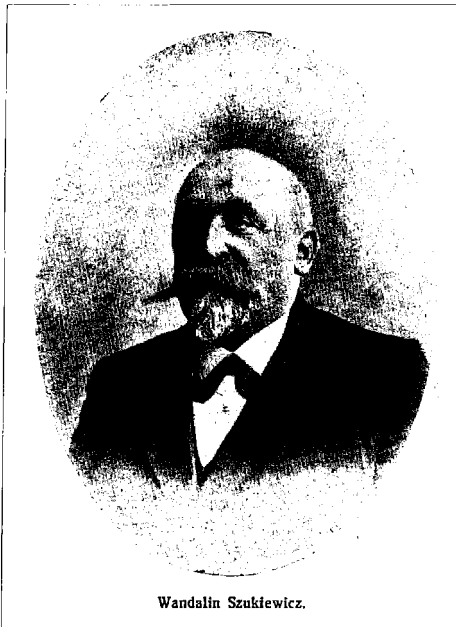
heets, containing an introduction writt
lin Szukiewicz. These papers were pu
Brenzstejn in July 1926 by the Polish St
Monuments Conservation Board and ren
lished to this day.

In the introduction to the Inventory
is given of the lands of the province of

Fig. 8, 9, 10. **Photographic prints of stones finding in Jutkonys district Panevėžys.** PMA Archive

8, 9, 10 pav. **Akmeninių radinių iš Jutkonių (Panevėžys) nuotraukų atspaudai.** VAM archyvas

Wandalin Szukiewicz.

Fig. 11. Wandalin Szukiewicz (1852–1919).
„Ziemia”, 1914, nr. 15, p. 225.

11 pav. Wandalinas Szukewiczius (1852–1919).
„Ziemia”, 1914, Nr. 15, p. 225

The Warsaw Museum has in its collection 32 letters from the period 1897 to 1904 and from 1910, written by Szukiewicz from Wilnius and from his family Nacza (present Belarus). Two of these letters (Fig. 12, 13, 14) were written on a valuable letter paper decorated with steel engravings of Wilnius, taken from the publication “Album Wileńskie” of Jan Kazimierz Wilczyński (Jaworska, 1972, s. 382).

The exchange with Majewski started on 2 January 1897, when Szukiewicz responded to the appeal addressed by Majewski to the general public to help collect and protect archaeological artifacts.

In the letters, next to details of his biography, we find information on archaeological investigation made by Szukiewicz of sites in the district of Lyda and Trakai of province of Wilnius, and most of all, detailed description of cemetery at Pomusie, now Pamusiai district Varėna (Szukiewicz, 1900). Szukiewicz wrote also about his collections and the way he obtained his exhibits. He replied positively to an offer made by Ma-

jewski to exchange flint artifacts and scientific publications. He communicated news about the archaeological collection of Michał Federowski (1853–1923), ethnographer, amateur archaeologist and collector, with whom he was in personal contact. Some space is taken by information indicating that Majewski provided consultation to Szukiewicz and reviewed his scientific works, assisted in their publication in scientific journals, and above all, accepted his contributions to *Światowit* in the period 1899 to 1904. The letters also contain references to the great interest Szukiewicz had in ethnography: images of ornamental crosses in province of Wilnius (Szukiewicz, 1903), elements of Lithuanian folk costume and Lithuanian lore, beliefs and traditions and place names.

The same set of papers includes drawings made and signed by Szukiewicz of archaeological and ethnographic artefacts from Moravia, Switzerland, Sweden and England, and of townhouses of Wilnius, plans of archaeological sites at Nacza, Pomusie, Ejszyszki, now Eišiškės district Šalčininkai and Kaszety, now Kašėtos district Varėna and maps coloured by hand: Lithuanian orography, archaeological map of the region on the lower Merkys and Ūla rivers, and on the Ūla and Nočia rivers, photographic print of archaeological artifacts from Pamusiai district Varėna (Fig. 15). There is also a set of drawings (some of them in colour) made in ink on pasteboard, unsigned. They represent flint and stone artifacts which probably belonged to Szukiewicz – presumably, these are patterns for his publication, unfinished and without description.

Julian Talko-Hryniewicz (1850–1919) medical doctor and anthropologist (Fig. 16; Stotyhwo, 1907; Talko-Hryniewicz, 1930).

The collection of the Documentations Department includes 5 official letters signed by Talko-Hryniewicz and 5 letters received by him (Fig. 17). We may assume that this documentation is incomplete.

The earliest of these papers dates from 12 May 1899. It is a letter containing a request to Majewski for send specified issues of the journal *Wisła*. The same set includes 4 formal letters from the year 1903 and 1904 with thanks to Majewski for research papers he had sent to Talko-Hryniewicz and for issues of *Wisła* and for *Światowit*. They are written on the official paper of the Branch of the Imperial Geographic Society in Troickosavsk in Siberia, which had been established

Montagne du Chateau.

Vitna le 26/III 98

Szanowny Panie!

Pragnęłam wyrazić ciu moja,
głęboka wdzięczność, za przystąpienie
księżęckie p. t. „Dobro praca i uolaki
Będzie ona dla mnie drugą panią-
tką, a zarazem doskonałym pra-
mównikiem i pomocą, a swoich po-
strakiwaniach sładow wicher kamiru-
nego w Lidzkim powiecie, a których
pisatem Szanownemu Panu w roku
kresowym. Dotychczas nie mogłam
usiwić się, z przykreścią presta-
nia Szanownemu Panu rezultat
moich poszukiwań, che, bożem da-
me, przeciwnie wyszkał oile mo-

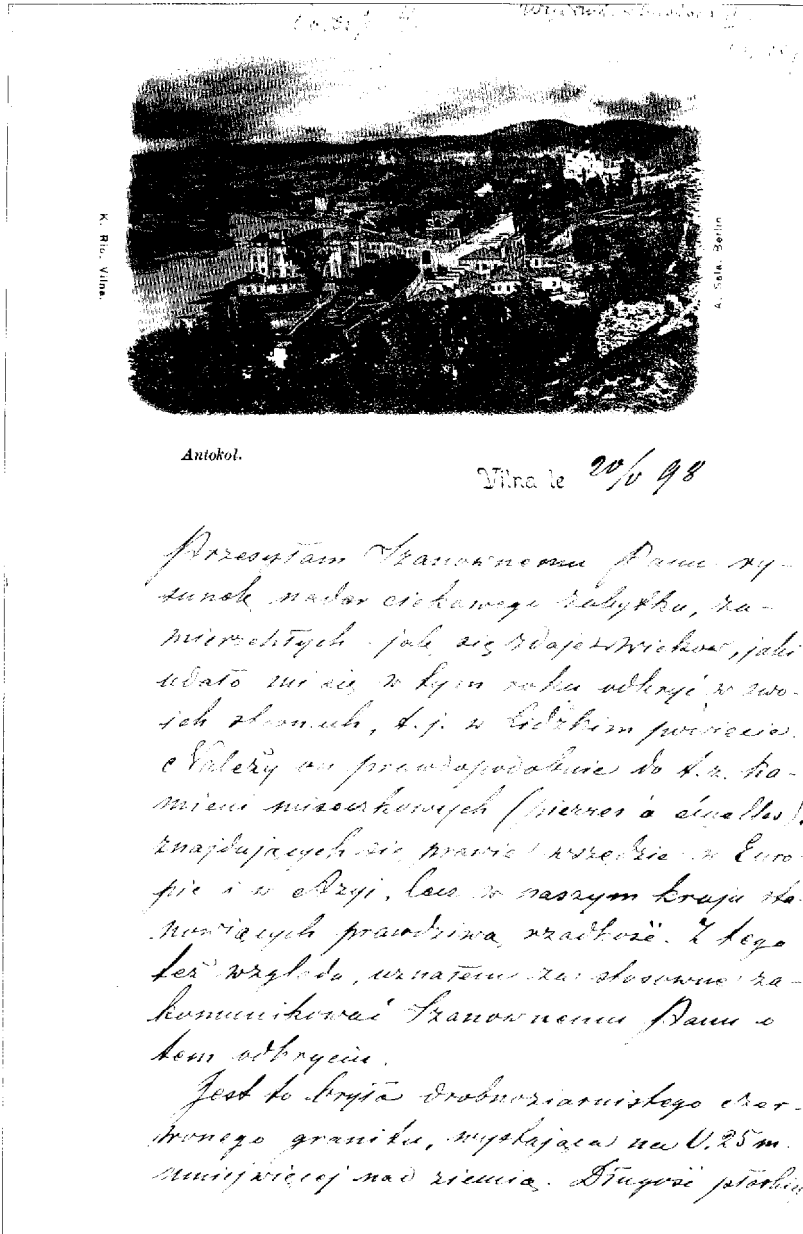

Fig. 12, 13. Letters from Wandalin Szukiewicz to Erazm Majewski. PMA Archive
12, 13 pav. Wandalino Szukewicziaus laiškai Erazmui Majewskiiui. VAM archyvas

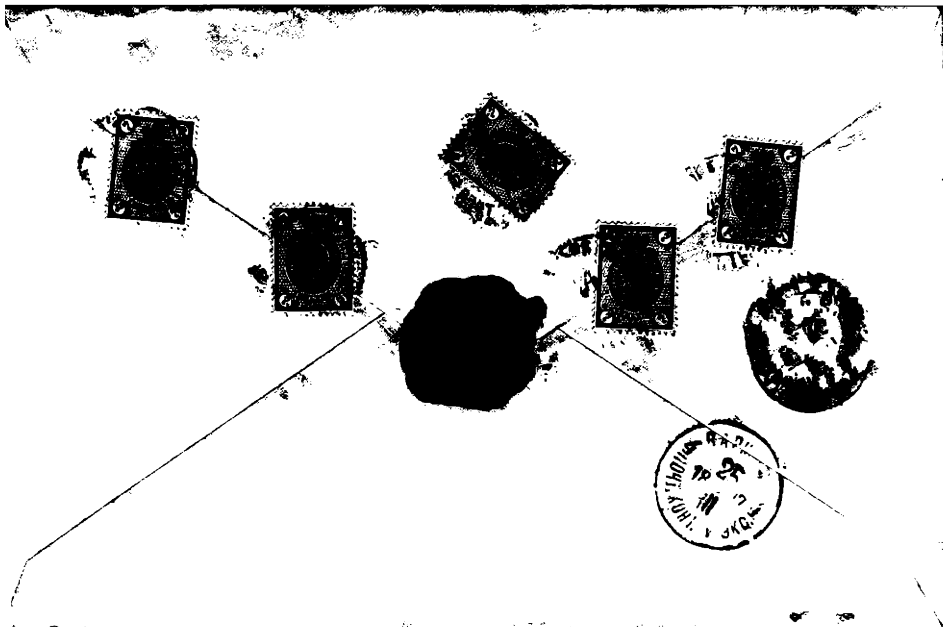

Fig. 14. Envelope with saling wax of Wandalin Szukiewicz. PMA Archive
14 pav. Vokas su Wandalino Szukewicziaus vaškiniu antspaudu. VAM archyvas

t the initiative of Talko-Hryniewicz and of which he was chairman between 1894 and 1908. Talko-Hryniewicz also created a library in the same town, to which he donated the publications named above.

The correspondence from Troickosavsk starts with a letter dated 6 July 1899 congratulating Majewski on the publication of volume I of *Światowit* with a request to have it sent to him. Talko-Hryniewicz wrote 4 more letters from Siberia, in 1899, 1902, 1907. In them he declared himself ready to exchange archaeological artifacts with Majewski: he asked Majewski for artifacts from the 'stone age', and promised in exchange similar finds from the region of Lake Baikal. In this way, he was trying to obtain exhibits for the museum which he created and was directing at Troickosavsk.

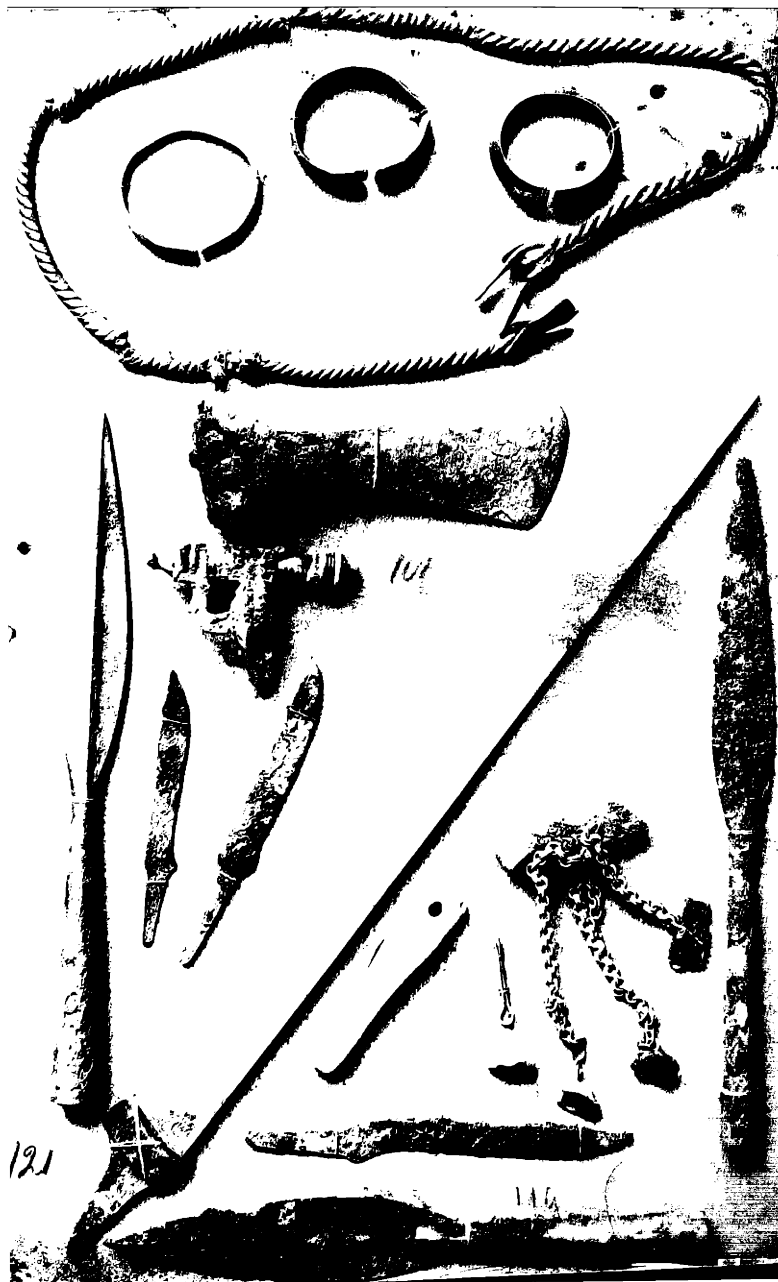
The letters contain minor biographical details on the time when Talko-Hryniewicz was living in Siberia and on his research activity there. They document his attempts to start a steady cooperation with Majewski, contributing information and materials to the *Światowit*, consistent with the profile of this journal. In his encouragement, he suggested a number of sub-

jects, eg, reports from archaeological congresses and conferences. We also find references to articles which Talko-Hryniewicz contributed to *Wisła* and *Światowit*, but unfortunately, their titles or subject matter are not specified.

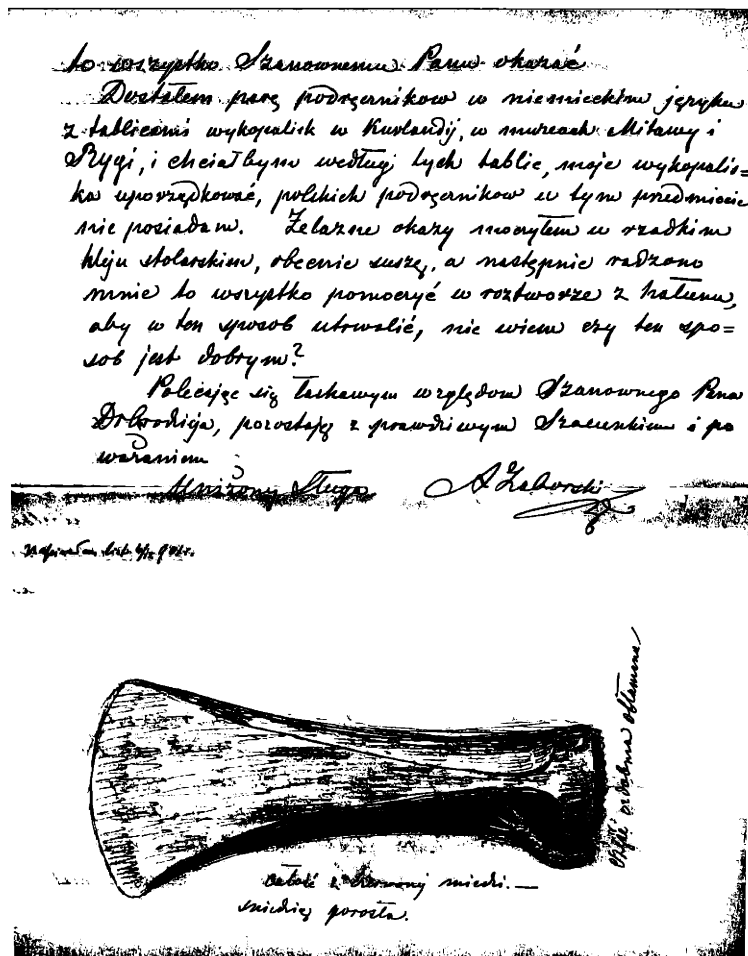
In the same set of papers there is 1 letter from Krakow, written in 1911, informing that Talko-Hryniewicz entered the chair of anthropology at the Jagellonian University in Krakow and organised a Department of Anthropology and a Museum of Anthropology there. Counting on Majewski's generosity he asked for books for the library of his Department. In exchange, he offered his own publications.

Antoni Zaborski (1850–1906) amateur archaeologist, collector (Fig. 18; Kulikauskas, Zabiela, 1999, p. 179–180).

The collection of the Documentations Department includes 15 letters from the period 1901 to 1904 and 1906 written to Majewski from Zaborski's family estate of Poszuszwie, now Pašušvys district Kėdainiai. It is not clear whether the two men were acquainted personally. A meeting which Zaborski planned during his

15. Photographic print of archaeological artifacts from Pamusiai district Varėna. PMA Archiv
15 pav. Pamusių (Varėnos r.) archeologinių radinių fotografijų atspaudai. VAM archyvas

ig. 19

Fig. 19, 20, 21. Letters from Antoni Zaborski to Erazm Majewski including drawings of archaeological artifacts in his collection. PMA Archive

19, 20, 21 pav. Antonio Zaborskio laišakai Erazmui Majewskiui su archeologinių radinių iš savo kolekcijos piešiniai. VAM archyvas

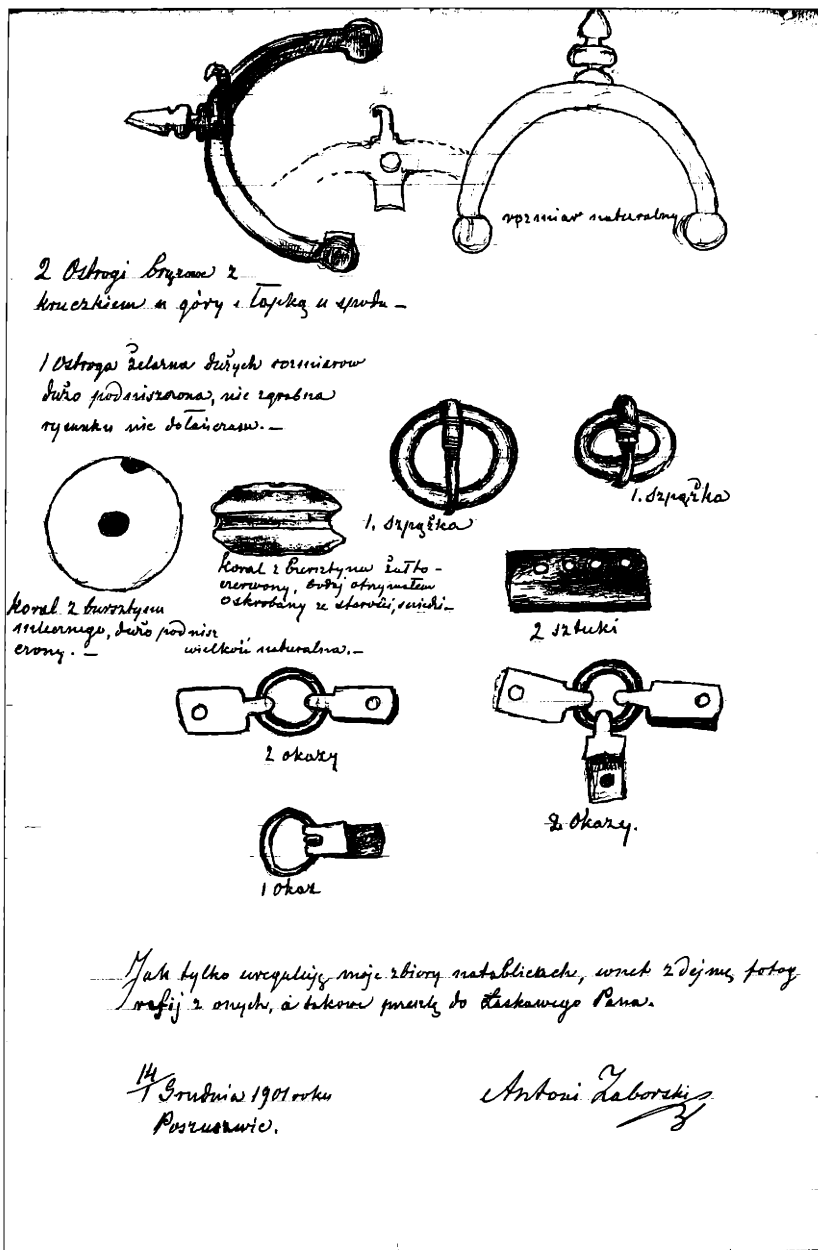
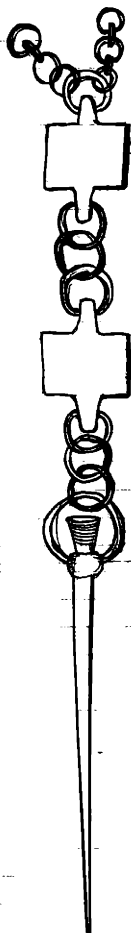

Fig. 20

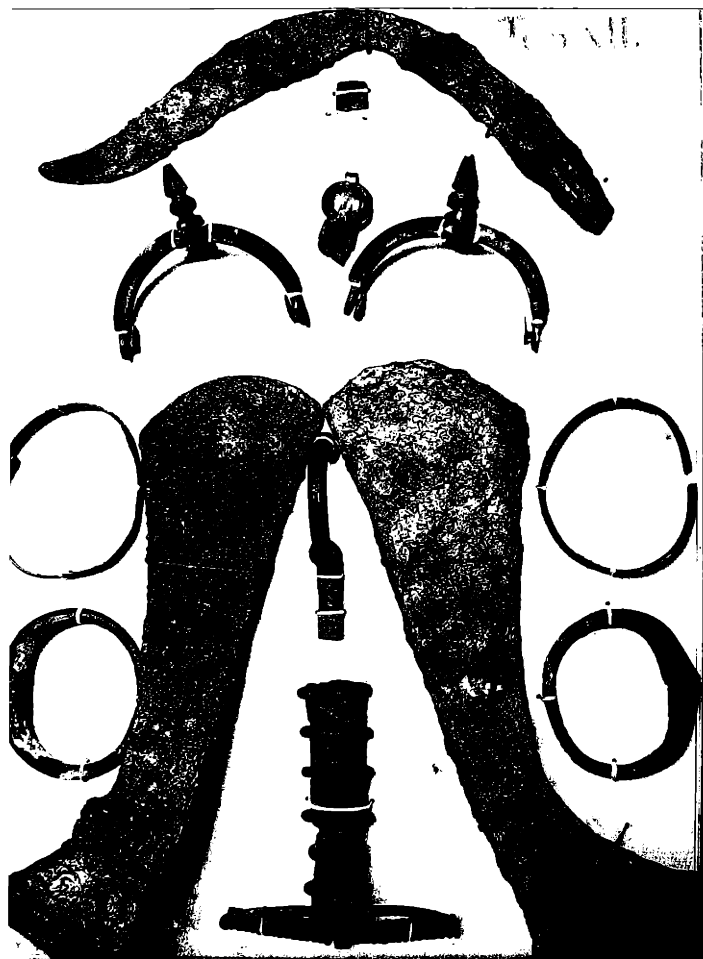
8. - Pięcioro rozmaitych otrzymanem sztuk 27, z tych pięć odmianowych typów powyżem, porostaje u mnie 12 sztuk. -
9. - Celtoz żelaznych, rozmaitej wielkości otrzymanem 22 sztuki, dwa okazy powyżem, porostaje u mnie 20 sztuk. -
10. - Celtoz żelaznych brzościowych otrzymanem 6 sztuk, jeden powyżem, porostaje u moich zbiorach 5 sztuk. -
11. - Miedzowy 12 sztuk, jeden powyżem, porostaje 11 sztuk. -
12. - Srebrny 8 sztuk, jeden powyżem porostaje u mnie 7 sztuk. -

Możem dać innym okazom nieostrowie marwanie, jeitem profanem, prozę mnie po informować, a to poprawić

Na polu wsi Skrytaje, również nad rzeką Skuszwą, położony; leż na polu orionem podniciosem wyoko, wy orano Celt Czerwonego brzoju (niecierany) ładnie kasniecznity, tylko u góry odrębna koronka, która tam była, niem otrzymanem, została przez lud zniszczona, kształtego Celtu i jego wielkość odpowiada rysunkowi Światowita tom I, stron. 73. - fig. 53.

więc te materiały do mego majątku poruszam o powtórę wiadomości odczyta, odcienie u niej niecieranoj, wprowadane nadmienić na własność Ziemi.

ponoż wyżej wypracowanych okarów, znalazem tam kilka okarów drobnych z brzoju, które nie przy tam, ale rysunki ich dołączam.

ig. 22

**Fig. 22, 23. Photographic prints of archaeological specimens
from Pašušvys district Kėdainiai. PMA Archive**

*22, 23 pav. Radinių iš Pašušvio kapinyno (Kėdainių r.)
piešinių nuotraukų atspaudai. VAM archyvas*

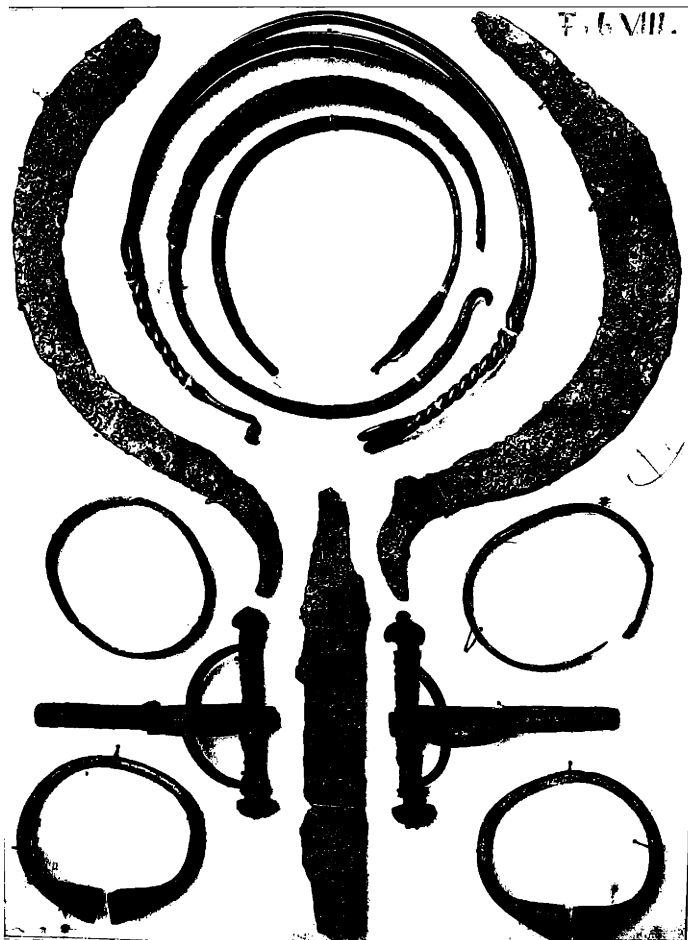

Fig. 23

BIBLIOGRAPHY

- Brensztejn M. E., 1907. Krzyże i kapliczki żmudzkie. Materiały do sztuki ludowej na Litwie. In: *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*. IX/2, s. 3–16.
- Butrymówna M., 1902. Kurhany w Niewieźnikach w pow. poniewieskim. In: *Światowit*. IV, s. 148.
- Jaworska J., 1972. Album Wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński. In: *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie*. XVI, s. 289–405.
- Kapełuś H., 1982. „Wisła” (1887–1905). In: *Dzieje folklorystyki polskiej 1864–1918*. Warszawa, s. 264–337.
- Krajewska M., 2008. Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150 rocznicę urodzin E. Majewskiego (1858–1922). In: *Wiadomości Archeologiczne*. LX, s. 1–87.
- Kolendo J., 2000. „Światowit” – sto lat dziejów czasopisma. In: *Światowit*. 2 (43), fasc. B, s. 97–111.
- Kulikauskas P., Zabiela G., 1999. Lietuvos archeologijos istorija. Vilnius.
- Landau Z., 1974. Majewski Erazm. In: *Polski Słownik Bibliograficzny*. XIX/2–81. Wrocław, s. 176–178.
- Majewski E., 1900. Kurhany w Pakalniskach w pow. poniewieskim zbadane przez Marię Butrymównę. In: *Światowit*. II, s. 92–103.
- Nowodworski W., 1938. Ś. P. Michał Eustachy Brensztejn. In: *Przegląd Biblioteczny*. XII/4, s. 303–308.
- Sawicka L., Grižas G., 2007. Mogiła wielkoludów... Szwedów czy konfederatów. Cmentarzysko kurhanowe w Pakalniskach (Północna Litwa) w świetle badań Marii Butrymówny w 1897 roku. In: *Wiadomości Archeologiczne*. LIX, s. 165–202.
- Szukiewicz W., 1900. Kurhany w Pomusiu (pow. Trocki, gub. Wileńska). In: *Światowit*. II, s. 1–16.
- Szukiewicz W., 1903. Krzyże zdobne w guberni wileńskiej. In: *Wisła*. XVII, s. 699–706.
- Stołyhwo K., 1907. Dr Juljan Talko-Hryncewicz. Notatka bio-bibliograficzna z powodu mianowania na stanowisko profesora antropologii na Uniwersytecie Krakowskim. In: *Światowit*. VIII, s. 124–130.
- Talko-Hryncewicz J., 1920. Wandalin Szukiewicz jako prehistoryk Litwy. In: *Wiadomości Archeologiczne*. V, s. 65–70.
- Talko-Hryncewicz J., 1930. Z przeżytych dni (1850–1908). Warszawa.
- Zaborski A., 1905. Cmentarzysko w Posuszczwiu w pow. i gub. kowieńskiej. In: *Światowit*. VI, s. 145–148.

LIETUVOJE DIRBUSIŲ ARCHEOLOGŲ MĖGĖJŲ ARCHYVINĖ MEDŽIAGA VARŠUVOS VALSTYBINIAME ARCHEOLOGIJOS MUZIEJUJE

Maria Krajewska

Santrauka

Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus dokumentacijos skyriuje saugoma Michało Eustachy Brensztejno, Marijos Butrymównos, Wandalino Szukiewicziaus, Juliano Talko-Hryncewicziaus ir Antonio Zaborskio archyvinė medžiaga.

Didžiausią dokumentacijos dalį sudaro laišakai, kuriuos gavo Erazmas Majewskis (1858–1922). Jis buvo žymus Varšuvos pramonininkas, domėjosi entomologija, etnologija, archeologija, ekonomika ir sociologija, turėjo privatų archeologijos muziejų. 1899–1905 m. E. Majewskis buvo žurnalo *Wisła* vyriausiasis redaktorius, o 1899 m. pradėjo leisti žurnalą *Światowit*. Jo archyvine palikime, saugame Varšuvos valstybiname archeologijos muziejuje, yra įvairių autorių straipsnių rankraščių, archeologinių radinių piešinių, tyrinėtų vietų planų.

Michałas Eustachy Brensztejas (1874–1938) buvo savamokslis archeologas ir etnografas, kolekcininkas, Vilniaus universiteto bibliotekos tvarkytojas, Vilniaus mokslo draugijos muziejaus tvarkytojas. Su Lietuvos archeologine medžiaga susiję 5 M. E. Brensztejno laišakai, saugomi Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus dokumentacijos skyriuje. Šiame skyriuje taip pat saugomas M. E. Brensz-

tejno darbo apie Kauno gubernijos archeologinį inventorių rankraštis. Darbo įvade pateiktas Kauno gubernijos aprašymas: geografija, geologija ir hidrologija. Taip pat parengtas archeologinių vietų sąrašas, kuriame jos suklasifikuotos į akmens, bronzos ir geležies amžiaus. Šiame darbe Brensztejas pristatė ir aprašė daugiau nei 900 archeologinių vietų, esančių Telšių, Raseinių, Šiaulių, Panevėžio, Kauno, Ukmergės ir Zarasų apskrityse. Šio inventoriaus šaltiniai – publikacijos ir informacija iš viešų bei privačių kolekcijų. M. E. Brensztejno dokumentų rinkinyje yra ir radinių iš „Patumšalių kapų“ fotografijų.

Maria Butrymówna (?–?) – Jutkonių dvaro savininko dukte. Archeologė mėgėja ir etnografė. Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus dokumentacijos skyriuje saugoma jos vizitinė kortelė ir 8 laišakai E. Majewskui, kuriuose pateikiama informacija apie jos kasinėjimus Nevežininkuose ir radinius iš Jutkonių. Tame pačiame dokumentų rinkinyje yra M. Butrymównos kasinėjimų Pakalniškių pilkapyne aprašymas, kuris greičiausiai buvo skirtas E. Majewskui.

Wandalino Szukiewicziaus (1852–1919) archyvinį palikimą Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus dokumentacijos skyriuje sudaro 32 laišakai, kuriuose yra informa-

cijos apie jo kasinėjimus Vilniaus gubernijos Lydos ir Trakų apskrityse. Smulkiausiai aprašyti Pamusių pilkapių tyrimai. Laiškuose rašoma apie jo bei Michała Federowskio (1853–1923) archeologinių radinių kolekcijas. Dokumentų rinkinyje yra daug informacijos ir apie kitų šalių archeologinę medžiagą, Nočios, Pamusio, Eišiškių, Kašėtų archeologinių vietų planai, Merkio žemupio, Ūlos, Nočios upių regionų archeologiniai žemėlapiai.

Juliano Talko-Hryniewicziaus (1850–1919) – medicinos daktaro – archyvineame palikime, saugomame Varšuvos valstybinio archeologijos muziejaus dokumentų skyriuje, yra penki jo ir penki jam rašyti laišakai, tačiau tiesioginės informacijos apie Lietuvos archeologinius objektus juose nėra.

Antonio Zaborskio (1850–1906) palikimas Varšuvos valstybiniame archeologijos muziejuje – tai korespondencija, pagal kurią galima spręsti, kad jis kolekcionavo archeologinius radinius ir kitokius daiktus iš Lietuvos bei Žemaitijos. A. Zaborskis ketino inicijuoti Nacionalinio muziejaus steigimą Vilniuje, kuriam planavo perduoti savo kolekciją. Su E. Majewskiu jis konsultavosi dėl archeologinių radinių ir jų konservavimo, nusiuntė savo tyrinėto Pašušvio kapinyno radinių piešinius, aprašymus ir fotografijas.

Aptartieji dokumentai yra vertingas šaltinis archeologijos istorijai pažinti. Ypač vertingi yra neskelbti dokumentai, leidžiantys suvokti XIX a. pabaigos – XX a. pradžios archeologijos mokslo raidą.

Parengė Linas Tamulynas

Įteikta 2009 m. kovo mėn.